

Dušan Brešar¹

Franc Šuper – Očka (1883–1952)

Ljudski godec in aktivist z družbenega roba

Čeprav je prepotoval velik del Slovenije, ga slepi zunaj lokalnega okolja skoraj niso poznali. Tako je tudi danes. Pozabljen leži v grobu na pokopališču Ptujška gora.

Zveza slepih Slovenije² je izvedela zanj šele nekaj let po njegovi smrti. V šolskem letu 1955/56 je prvoborec in arhitekt Zvonko Sagadin³ obiskal Zavod za slepo mladino in jim pripovedoval o sle-

Franc Šuper (*Socialna misao*, Mjesečnik za socialna i kulturna pitanja slepih 6, št. 3, 1959)

- ¹ Dušan Brešar, rojen 6. marca 1959 v Celju, je diplomiral na Višji šoli za socialno delo v Ljubljani. Od leta 1999 do 2023 je bil zaposlen pri Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije kot knjižničar v Knjižnici slepih in slabovidnih Minke Skaberne, kjer je skrbel za kulturno življenje slepih in slabovidnih v okviru Zveze. Vodil je tudi delavnice za krepitev duševnega zdravja slepe in slabovidne mlade. Je soustanovitelj literarnih revij *Hotenja* v Velenju in *Odsevanja* v Slovenj Gradcu. Poezijo je objavljaval v slovenskih literarnih revijah *Mentor*, *Mladina*, *Dialogi*, *Obzornik*, *Primorske novice*, *Znamenja* idr. Je eden od pionirjev filmske vzgoje v Sloveniji. Med letom 1978 do 90 je vodil filmske krožke v osnovnih in srednjih šolah. Trenutno se ukvarja z raziskovanjem zgodovine slepih in slabovidnih. Članke objavlja v publikacijah, kot so *Gorenjski glas*, *Zvon*, *Škofjeloški razgledi*, *Šaleški razgledi*, *Večer*, *Amfiteater*, *Šolska Kronika* idr. Trenutno je programski vodja *Finžgarjeve galerije* v Trnovem v Ljubljani. Kontakt: dusan.bresar@guest.arnes.si.
- ² Organizacija slepih je v 106 letih večkrat menjal ime. Od Podpornega društva slepih, Društvo slepih, Združenje slepih Jugoslavije za Slovenijo, Zveza slepih Slovenije, od leta 1974 se imenuje Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.
- ³ Odraščal je v narodnozavedni družini na Ptuj. Med drugo svetovno vojno je vodil partizanske enote in skrbel za tiskarno Tehnika Lacko. Po vojni je diplomiral na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani, delal kot arhitekt pri IBE Trbovlje.

pem sodelavcu v narodnoosvobodilni vojni Francu Šuperju – Očku.

Impresionirani nad njegovim življenjem so učenci Zavoda za slepo mladino maja 1956 obiskali Šuperjevo domačijo.⁴ Takratni ravnatelj zavoda France Rožanc je zapisal:⁵ »Tam nas je ljubeznivo sprejela vdova Franca Šuperja. Ogledali smo si bunker in stanovanjske prostore. Tam smo med drugim

⁴ Na pobudo občinskega odbora Zveze borcev Ptuj so leta 1951 na domačijo postavili spominsko ploščo z napisom: Partizanska ciklostilna tehnika Lacko je na tem mestu delovala od septembra 1944 do osvoboditve.

⁵ Franc Rožanc, *Slepi partizanski kurir*, Svetloba izpodriva temo, str. 227.

videli tudi Šuperjevo kitaro,⁶ ki je še vedno visela s spušenimi strunami na steni. Poleg nje je bila obešena pokojnikova fotografija, posneta še pred drugo svetovno vojno. Na njej je bilo videti, da mu na prsih visi kovinska ploščica z napisom slepec.⁷

Franc Šuper se je rodil 23. januarja 1883 v revni delavski družini v vasi Železno pri Veliki Pirešici v občini Žalec. Dan po rojstvu je bil krščen kot Franz Josef Super. Čeprav se je rodil kot nezakonski otrok Kunigunde Vrtačnik je ob krstu dobil očetov priimek, kar kaže, da je bilo očetovstvo priznано, kljub temu da do zakonske zveze med staršema ni prišlo. Po končani osnovni šoli se je v Žalcu izučil za pekovskega pomočnika. Zaradi nemirne in kolerične narave je pogosto izgubljal delo in hodil »s trebuhom za kruhom«.

Leta 1985 je na proslavi ob 35-letnici *Društva slepih in slabovidnih Ptuj-Ormož* mešani pevski zbor društva dobil ime po njem. Takrat je o njem spregovorila njegova soborka Tončka Sagadin – Ženka:⁸

»Med temi iskanji zaposlitve je prišel na Ptuj, kjer dobil delo. Tu je spoznal mlado dekle Micko Šalamunovo,⁹ doma s Ptujске gore, ki je čez nekaj let postala njegova žena. Po nekaj mesecih je Franc na Ptuj delo izgubil in moral se je napotiti naprej. Prišel je v Gradec, kjer je našel delo in kjer je takrat delalo, precej Slovencev, ki so imeli slovensko kulturno društvo *Domovina*. V tem društvu je Šuper začel sodelovati in postal njen član. Prepeval je v pevskem zboru, kar mu je pozneje prišlo zelo prav.«¹⁰

Kdaj je oslepel, se pojavljata dva podatka. Hči Marica Eberl v članku »Ob krajevnem prazniku«¹¹

zapiše, da je oče oslepel 1920. leta v Gradcu med demonstracijami proti heimverovcem.¹²

Arkadije Rudomino v mesečniku *Socialna misao* zapiše: »... Zgodilo se je ob delavski demonstraciji, ko je hodil v prvih vrstah procesije. ... Tudi v Gradcu so po delavski demonstraciji žvižgale žandarske kroggle, prelivala se je kri. Med žrtvami je bil tudi Franz Super. Bil je hudo ranjen – ustreljen v glavo. Ostal je živ, a ga je žandarska krogla zadela tako, da je oslepel na obe očesi.«¹³

Podobno je zapisano v *Ptujskem tedniku*, kjer so objavili govor Tončke Sagadin – Ženke: »Leta 1918 se je med delavskim štrajkom v Gradcu solidarno pridružil stavkajočim, pri čemer je bil ustreljen v glavo. Po več dneh kome se je zbudil v bolnišnici, kjer je izvedel, da je zaradi poškodbe popolnoma oslepel. Po rehabilitaciji se je vrnil na Ptuj, kjer se poročil Marijo Šalamun.«¹⁴

Po poroki sta kupila staro hišico z njivo in sadovnjakom ob robu gozda v Stogovcih pod Ptujsko Goro. Njen oče in bratje, ki so bili zidarji, so jima pomagali hišo temeljito obnoviti. Poleg Marijinega nezakonskega sina Ivana¹⁵ je Franc s svojo soprogo dobil še sedem otrok.¹⁶

Po Sloveniji s kitaro in ustno harmoniko

Franc Šuper je bil ljudski pevec. Z majhno kmetijo se je družina težko preživljala, ker zaradi slepote ni dobil dela. Glasba pa mu je nudila možnost, da preživljal sebe in družino. Po pričevanjih njegovega sina Franca je pogosto prepeval o delavskem življenju, kmečkih skrbih in tudi o ljubljanskem

⁶ Kitaro hranijo v Tiflološkem muzeju v Zagrebu.

⁷ Star izraz za slepe.

⁸ Antonija Sagadin–Ženka (1900–1988), organizatorka OF na ptujskem območju, nosilka spomenice 1941 in več visokih jugoslovanskih državnih odlikovanj.

⁹ Marija Šalamun (27. 8. 1897–16. 3. 1965).

¹⁰ Franc Šuper – aktivist Očka, *Tednik* 35, št. 42, 28. oktobra 1982, str. 4.

¹¹ Marica Eberl, Ob krajevnem prazniku, *Ptujski tednik* 38, št. 36, 19. september 1985, str. 6.

¹² Heimwehr je bila avstrijska paravojaška organizacija, ki je bila ustanovljena leta 1920. Bila je nacionalistično usmerjena in je nasprotovala parlamentarni demokraciji in socializmu.

¹³ Rudomino Arkadije, *Sljepi partizanski kurir Franc Šuper, Socialna misao* 6, št. 3, 1959, str. 97.

¹⁴ Franc Šuper – aktivist Očka, *Tednik* 35, št. 42, 28. oktobra 1982, str. 4.

¹⁵ Ivan Šalamun (1920–1941) je bil najprej aretiran aprila 1941 na Jesenicah, drugič junija 1941 v Gornjem Gradu. Bil je nezakonski sin Marije Šalamun. Rojen v Novi Štifti. Od leta 1939 je delal v Železarni Jesenice kot ključavničar.

¹⁶ Katarina (1930–2019), Ciril (1931–1936), Franc (1933–2023), Marija (1935–2012) Hilda, Milena, Justina.

potresu leta 1895. Spomnil se je samo nekaj verzov ene izmed pesmi:

»Na sever in na vzhod se radi oziramo,
le zakaj, zato, ker naši bratje tamkaj se zbirajo
in boljše čase nam delavcem odpirajo«.

Njegova žena se je spominjala, da je dekletom iz Majšperka pel pesem »Dvanajst deklet na delo gre«, prepeval pa je tudi o slovanskem bratstvu: »Zadostovala bo beseda, le velike slovanske unije.« Žal njegovih pesmi ni nihče zapisal, zato so utionile v pozabo.¹⁷

Na pot se je odpravil večkrat na leto. Sprva v spremstvu žene, kasneje pa ga je spremljal sin Franc in občasno tudi drugi otroci. Šla sta peš iz Ptujske Gore na Ptuj. Od tam v Maribor in nazaj. Peš sta se pogosto odpravila na železniško postajo na Pragerskem. Od tam z vlakom do Celja, po obhodu mestnih ulic in gostišč pa skozi Savinjsko dolino proti Domžalam in naprej v Ljubljano. Iz Ljubljane sta nadaljevala pot proti Kranju in Bledu. Obiskala sta tudi delavska naselja v Trbovljah, Hrastniku in Zagorju. Medtem ko je oče igral in prepeval, je on zbiral drobiž, ki je družini pomagal preživeti.

Takšna potovanja so običajno trajala tri do štiri tedne. Potovanja niso bila lahka. Včasih so ju zmerjali ali preganjali kot potepuha. Med potovanji sta spala na senu, jedla pri prijaznih domačinih ali si kupila kruh in juho v gostišču. V vaseh in gostiščih so ju včasih povabili k mizi, poslušali Šuperjevo petje in občudovali njegovo vztrajnost. Gostje pa niso razumeli, zakaj je vedno odklanjal alkohol.

S tem zaslužkom mu je uspelo izboljšati standard družine. Poleg kože so dokupili še kravo, nekaj svinj ter majhno njivo in travnik. To je počel vse do začetka druge svetovne vojne.

Hiša, kjer se je tiskala svoboda

Ko so zaradi okupacije utihnile strune kitare in ustna harmonika, je našel novo poslanstvo. Začel je sodelovati z Osvobodilno fronto. Postal je parti-

zanski kurir, prenašal je zaupna sporočila. Pri tem so mu pomagali otroci.

Od septembra 1944 do osvoboditve maja 1945 je pri njem delovala partizanska tiskarna *Tehnika Lacko*. Pod gospodarskim poslopjem so partizani v dveh dneh skopali bunker. Trije so kopali, drugi so stražili. Stražil je tudi Franc starejši. Če je zaslutil nevarnost, je začel oponašati psa.

Izkopano zemljo so ponoči nosili na njivo in jo raztrosili. Podnevi so zemljo še dodatno poravnali, da bi zabrisali vsak sum. Bunker je bil dovolj velik, da so v njem lahko delali in spali štirje partizani. V njem so tiskali časopise, letake, brošure, pesmarice. *Tehnika Lacko* je postala tiho središče obveščanja in upanja Ptuj in okolice. Pri varovanju partizanov in tiskarne je sodelovala cela družina. Zaradi poguma, prijaznosti ter požrtvovalnosti so ga borci klicali Očka. Včasih je povabil partizane v hišo. Takrat so okna skrbno zagnili. Otroke je poslal na oprežanje, sam pa vzel kitaro in ustno harmoniko. Tako jim je za nekaj trenutkov razsvetlil temo bunkerja, v katerem so sicer delali ob petrolejkah in slabem zraku.

Njegova žena Micka je v času delovanje tiskarne morala skrbeti za enajst ljudi. Hrane je pogosto primanjkovalo, še posebej med nemškimi hajkami, ko so se pretrgale kurirske zveze. Tako so revščino delili s partizani. *Tehnika Lacko* je delovala do osvoboditve. Okupator je nikoli ni odkril. In prav v tem je njena največja zmaga.

Spomladi 1945, ko je bil sam doma, so Nemci Šuperja aretirali. Z verigo¹⁸ so mu zvezali roke in ga peljali na zaslišanje. Med potjo so Nemce napadli partizani. Šuper je ostal sam na cesti. Med tem, ko so se Nemci in partizani streljali, se je obrnil in odšel domov, kjer ga je čakala zaskrbljena žena ter mu odvezala roke.

»Ko so 10. maja 1945 prišli z lojtrnim vozom pred hišo, da preselijo partizane in njihov inventar, smo jim celi voz ovenčali z zelenjem, cvetjem in zastavicami. Vaščani so samo nemo opazovali, kaj naj vse to pomeni, saj niso nič vedeli, kaj se je dogajalo med vojno v Stogovcih št. 6. Srečni smo

¹⁷ Franc Šuper – aktivist Očka, *Tednik* 35, št. 42, 28. oktobra 1982, str. 4.

¹⁸ Verigo hrani Pokrajinski muzej Ptuj.

Gospodarsko poslopje na domačiji Franca Šuperja, kjer je med drugo svetovno vojno delovala partizanska tiskarna. Na to spominja spominska plošča na samostojnem podstavku iz leta 1951. (*Združenje borcev za vrednote NOB Ptuj*)

bili, da smo dočakali svobodo, srečni zato, da smo dali svoj delež za svobodo. Bili smo vedno skromna družina, zato si nismo nikjer uveljavljali naših zaslug za narod.«¹⁹

Očka Šuper je za svoje sodelovanje prejel le listič, ki mu je dovoljeval svobodno potovanje in igranje po Sloveniji. Na njem je pisalo, da je kot slepi invalid dal hišo za partizansko tehniko. S tem dokumentom je hodil še naprej zabavat ljudi. Tiho. Brez zahtev. Brez priznanj. To je bilo zanj dovolj.

Marija je dobivala invalidnino po sinu Ivanu šele od konca leta 1953.

V spomin na jesenske dni leta 1944, ko je v Stogovcih začela delovati partizanska *Tehnika Lacko*, so 9. septembra²⁰ praznovali kot praznik krajevne skupnosti Ptujška Gora.

Agrarna reforma

Po koncu druge svetovne vojne so se na slovenskem podeželju začele velike spremembe. Z agrarno reformo so želeli povečati socialno pravičnost na podeželju. Med revnejše kmete in družine brez zemlje so bila razdeljena velika posestva, ki so jih zaplenili.

Tudi družina Šuper se je prijavila kot agrarni interesent za dodelitev zemlje. Po sklepu okrajne agrarne komisije je prejela travnik, gozd in njivo, skupaj nekaj manj kot hektar zemlje. Ta odločitev pa je kmalu postala trn v peti nekaterim članom Krajevnega ljudskega odbora (KLO) Ptujška Gora.

Vsako pomlad so Šuperjeve znova in znova preganjali s te zemlje. Nekdanji predsednik KLO je na cerkvenih stopnicah razglasil, da Šuperjevi nimajo pravice stopiti na dodeljeno posest, ker naj bi jo KLO oddal v najem drugemu. Šuper se je pritožil in za kratek čas dosegel mir, a kmalu so se pojavile nove težave.

¹⁹ Marica Eberl, *Ob krajevnem prazniku, Ptujski tednik*, 19. september 1982, str. 6.

²⁰ Prvič so ga praznovali leta 9. 9. 1977, (TV-15, str. 7).

Leta 1948 je v svojem gozdu posekal dve suhi smreki, vendar so mu les zasegli. Naslednje leto, ko je pokosil travnik, so mu hoteli odvzeti še seno. Kmalu so mu povsem odvzeli pravico do gozda in travnika.

Leta 1951 so se težave razširile še na majhno njivo. Sledili so uradni dopisi, prepovedi in grožnje. Šele posredovanje Okrajnega ljudskega odbora Ptuj, ki je zahteval, da se prepoved prekliče in da se družini Šuper pomaga. Tudi to jih ni popolnoma rešilo težav. Naslednje leto se je pritisk nadaljeval, podkrepjen z zapisniki, dvomljivimi pogodbami in obvestili milici.

»Krivice se niso končale pri zemlji. Pri delitvi koruze, pri davkih in odkupih so bili Šuperjevi vedno znova ponižani – dvajset kilogramov tam, kjer so drugi dobivali štirikrat več. Podobno so trpeli tudi drugi starejši sodelavci NOV s Ptujске Gore.«²¹

Po letu 1945 je Franc Šuper ostal aktiven v družini in v kulturni dejavnosti, čeprav je doživljal številne krivice pri delitvi zemlje in pridelkov. Umrli je 28. oktobra 1952.

Predzgodba ali pot na rob

Dolga leta je v kolektivnem spominu obstajala le ena podoba: slepi mož s kitaro in z ustno harmoniko, partizan, pevec, človek, ki je tudi po vojni ostal na robu, a nikoli ni izgubil dostojanstva. O njem so govorili kot o Očku ali preprosto Franju, kot piše na grobu. To so imena, ki so izražala bližino, sprejetost in domačnost. Njegova preteklost se je zdela jasna, skoraj samoumevna.

Toda molk, ki je obdajal prva leta njegovega življenja, ni bil naključen. V uradnih dokumentih, sodnih spisih in časopisnih poročilih z začetka 20. stoletja se namreč pojavi drugo ime – Franc Super. Ponekod zapisan tudi kot Franz Schuper, redkeje Šuper, odvisno od jezika zapisovalca in upravne prakse. Ne kot partizan, ne kot slepi glasbenik, temveč kot obtoženec.

V mladosti se je zapletel v več kriminalnih dejanj. V letih med 1900 in 1906 je bil večkrat ka-

znovan po členih 81, 171, 173, 174, 411, 460 in 461 avstro-ogrškega kazenskega zakonika. V Mariboru, Celju in na Ptuj je bil obtožen sodelovanja pri seriji tatvin denarja in blaga skupaj z drugimi mladimi pekovskimi pomočniki. Ukrepi sodišča so bile zaporne kazni od 2 do 8 mesecev. Skupaj je prestal 15 mesecev zaporne kazni zaradi žalitev njegovega veličanstva, telesnih poškodb, goljufij in tatvin. Zaradi teh dejanj je izgubljal službe in se je moral seliti iz kraja v kraj.

Njegovo življenje je v teh letih zaznamoval ponavljajoč se vzorec: zapor, izguba dela in selitev. Vse bolj se je utrjevala podoba človeka na robu zakonitega življenja, brez stabilne prihodnosti.

Avgusta 1906 se je preselil v Gradec. Tam naj bi naj bi se zaposlil pri pekovski mojstrici Wendl in prvič po daljšem času živel nekoliko urejeno. Redna zaposlitev, stalno bivališče in mestno okolje so mu omogočili občutek začasne stabilnosti. V tem obdobju je stopil v razmerje s Terezo (Rezo) Vogrinec²², natakario iz Maribora. Za človeka z nestalno preteklostjo je bila tu možnost izhoda iz negotovosti in socialnega dna.

Jutro, ko ni bilo več poti nazaj

Med 22. in 30. avgustom 1908 so avstrijski in slovenski časopisi pisali o tragičnem dogodku, ki se je zgodil v zgodnjih jutranjih urah 21. avgusta 1908 v Mariboru. V policijskem zapisniku²³ lahko razberemo naslednjo zgodbo.

Super²⁴ je prišel 20. avgusta v gostilno, ne da bi ga Tereza Vogrinec opazila. Skril se je pod posteljo v njeni sobi. Ko sta se okoli polnoči Tereza in njena sestra Ana, ki je v gostilni delala kot kuharica, odpravili spat, je Super prišel izpod postelje in poskušal spati s Terezo. A ga je zavrnila in noč preživela na divanu v gostilniški sobi, medtem ko je Super ostal sam v njeni sobi.

Naslednje jutro, okoli pol sedmih, se je vrnila v sobo, kjer je prišlo do prepira. Kmalu zatem so se iz zaklenjenega prostora slišali strelji. Ana,

²¹ N. A. Ob dnevu vstaje so bile razgaljene krivice KLO Ptujске gora. Ptujski tednik, 1. avgust 1952, št. 31, str. 2.

²² Terezija Vogrinec 27. 9. 1880 – 21. 8. 1908.

²³ SI_PAM/0645/003/00141 Zapisnik, dokument št. 1.

²⁴ S tem priimkom ga omenjajo v policijskem zapisniku.

ki je bila v sosednji sobi, je nemudoma poklicala nočnega čuvaja Georga Garmbreta. V njegovi prisotnosti je sin gostilničarja Aloise Lacheiner vdrl v sobo. Terezijo so našli mrtvo, Franca Superja pa hudo ranjenega. Poskušal se je ustreliti v senco in se dodatno poškodoval z žepnim nožem, vendar mu poskus samomora ni uspel.

Obdukcija je pokazala, da je bila žrtev zadeta s tremi strelji. Dvema v glavo in enim v tilnik. Poškodbe so bile takšne, da so povzročile takojšnjo smrt. Pri preiskavi je bilo ugotovljeno, da je motiv zločina ljubosumje. Pri Superju je bil najden tudi list, ki je to potrdil. Super je bil prepehlan v mestno bolnišnico, truplo umorjene pa so po odredbi preiskovalnega sodnika dr. Reiserja prenesli v mrliško vežico na Pobrežju.

Franz Schuper na zatožni klopi

28. septembra 1908 je bila sodna dvorana v Mariboru napolnjena do zadnjega kotička. V mestu je primer vzbudil veliko razburjenja in radovednosti. Ko so v dvorano privedli obtoženca, so se pogledi ustavili na njegovem obrazu – oči so mu zakrivala črna očala. Zaradi strelnih ran je trajno izgubil vid.

Na zatožni klopi ni stal le moški, obtožen umora iz ljubosumja, temveč tudi človek s težko preteklostjo: večkrat kaznovan, nestanovitnega značaja, zaznamovan s socialno negotovostjo. Sojenje ni razgaljalo le enega usodnega dne, temveč vse, kar je do njega vodilo.

Obtožen je bil umora in kršitve zakona o orožju. Dejanje je v celoti priznal. V svojo obrambo je

Name: <i>Super Franz</i>		Kategorije: <i>4</i>	
Dob: <i>4.04</i> Srd: <i>07.27</i>		B3 <i>Voda</i>	
			
Aufgenommen am <i>3.12.1908</i>		Entlassen am <i>1908</i>	
Geburts- Ort	<i>Frank</i>	Geburts- Datum	<i>4.04</i>
	<i>Land</i>		<i>1877</i>
Religion		Gemeinde	
<i>Evangelisch</i>		<i>Politische</i>	
		<i>Land</i>	
Beruf		Religion	
<i>Arbeitslos</i>		<i>Evangelisch</i>	
Profession			
<i>Politische</i>			
Strache			
<i>ja</i>			

Podoba Šuperja iz dosjeja mariborske moške kaznilnice (Pokrajinski arhiv Maribor)

trdil, da sta se s Terezijo Vogrinec skupaj odločila za smrt. Povedal je, da jo je iz neposredne bližine dvakrat ustrelil. Kot motiv je navajal ljubosumje, ki so ga v njem podžigale govorice o njeni domnevni nezvestobi. Po mnenju obdolženega so te domneve v njem sprožile globoko stisko in misli na samomor. Trdil je, da je bil s Terezijo Vogrinec že več let v ljubezenskem razmerju in da sta načrtovala poroko.

Šuper je izjavil, da je že v Gradcu sklenil končati svoje življenje, vendar je pred tem želel še enkrat govoriti s Terezo Vogrinec, v upanju, da ga bo pomirila in odvrnila od usodnega dejanja. Dvajsetega avgusta se je zato oborožen z revolverjem odpravil v Maribor, odločen, da bo, če ne najde tolažbe, storil samomor.

Več prič je njun odnos opisalo kot napet. Razdalja med Gradcem in Mariborom, negotovost za-

Prepis!

Nr. 31

Strafantritt: 14. November 1908

Eingeliefert: 29. März 1912

G. B. 9320

K. k. Männerstrafanstalt zu **MARBURG**

Personalakten des Sträflings

Super Franc

geboren in Zibeno, Pfand S. Jakob, Italien am 26. 1. 1883,

ledig, verheiratet, verwitwet, Religion: r. k. Beschäftigung Bäckerhelfer

zuständig: Groß-Lieschitz Bezirk Gelli

verurteilt vom k. k. Gerichte in Marburg mit dem Urteile

vom 29. 9. 1908 IV 707/8 wegen des Verbrechens:

gemeiner Mord nach § 131, 135, 2. 4. K. G. d. d. 1. 1. 1908

Tat durch den Strang, begnadigt auf lebensl. Zuchthaus, 1. 1. 1908

1. Strafdauer: Lebensl. Zuchthaus

anrechenbare Verwahrungs- und Untersuchungshaft:	von 10 bis 19	Strafanfang
umgerechnet auf:	Monate, Tage, Stunden.	19

2. Strafverschärfungen: 1 Fasttag, 1 hartes Lager am 21. August
jeden Straffjahres

3. nach erstandener Strafe:

4. Strafende am: 15. Dezember 1924

5. abgegangen am: 15. Dezember 1924

Verurteilung am 19. 12. 1919 in Genua

K. k. Männerstrafanstalt

Kupreski Zapor

Iz dosjeja mariborske moške kaznilnice (Pokrajinski arhiv Maribor)

poslitve ter Šuperjev značaj so razmerje dodatno obremenjevali. Štefan Gobec, pekovski vajenec, je povedal, da je Franc odkrito sumil na njeno nezvestobo in da so govorice v njem sprožile močno ljubosumje. Ob nedeljah je potoval v Maribor, v ponedeljek pa se vračal v Gradec, ne da bi vedno pojasnil razloge za svoje obiske.

Pekovska mojstrica Wendel, pri kateri je bil zaposlen od junija, ga je opisala kot impulzivnega in trmastega, a zelo dobrega človeka.

Krištof Ugrenović, pomočnik peka iz Gradca, je izpovedal, da so se 20. avgusta popoldne srečali v gostilni »Pock«, kjer jim je Šuper plačal vino in omenil, da je poslal telegram, ne da bi pojasnil komu in zakaj. O svojih namelih glede Maribora ni govoril. Pred odhodom je bil vidno vznemirjen, tresoč in razdražljiv, govoril je nepovezano. Pomočnika peka August Gagliardi in Franz Hrdlicke iz Maribora sta povedala, da sta ga pred odhodom dražila in da jima je v jezi zagrozil s pretepom. Nihče pa ni opazil, da bi imel pri sebi revolver.²⁵

Po besedah sestre Ane Vogrinec ni bilo razloga za ljubosumje. Terezija mu je bila zvesta in ni imela razmerja z drugim mladeničem. Prav tako naj ne bi imela razloga, da bi umrla z njim. Ljubila ga je in nameravala se poročiti z njim.

Javni tožilec, dr. Duchatsch, je v zaključnem govoru poudaril, da mora sodišče odločati po pravu

²⁵ Iz zapisnika zaslišanj, ki ga je varnostni organ mesta Gradca (Stadtrat »als Sicherheitsbehörde) poslal 10. september 1908 v Maribor na okrožno sodišče.

Razglednica poslana Šuperju v mariborsko moško kaznilnico
(Pokrajinski arhiv Maribor)

in ne po usmiljenju, ki bi ga lahko vzbudilo obtoženčevo trenutno zdravstveno stanje. Obramba je skušala vzbuditi dvom o obtoženčevem naklepu in opozarjala na njegovo duševno stanje v času dejanja.

Porota je soglasno pritrdila, da gre za kazni-vo dejanje, za umoru ter tudi za kršitev zakona o orožju. Na podlagi tega mnenja mu je sodišče pod predsedstvom deželnega sodnika Morocuttija izreklo kazen smrti z obešanjem.

Pri tem je bilo upoštevano tudi njegovo preteklo življenje. Na prošnjo obrambe se je sodni svet umaknil, da bi razmislil o možnosti pomilostitve. Prošnji je bilo pozneje ugodeno in smrtna kazen je bila spremenjena v 20-letno težko zaporno kazen.

90. km 70/18 78

Jahr 1903

K. k. Staatsanwaltschaft Celli Zuname Super

Strafkarte.

1. Vor- und Zuname (Familiennamen) Junuz Super
2. Ort, Land, Tag, Monat, Jahr der Geburt Galopjan (Belgiao)
26. 1. 1883 } Celli, Maribor
3. Zuständigkeits-Gemeinde, Bezirk und Land Prop. Pivovarski
4. Glaubensbekenntnis ek
5. Familienstand:
 - a) ledig ja
 - b) verheiratet
 - c) verwitwet
 - d) gerichtlich geschieden oder getrennt
6. Beruf (Erwerbs- oder Nahrungsweig) und Stellung im Berufe (Arbeits- oder Dienstverhältnis)
Erwerbslos
7. Schulbildung:
 - a) kann weder lesen noch schreiben
 - b) kann lesen, aber nicht schreiben
 - c) kann lesen und schreiben ja
 - d) besitzt eine höhere Schulbildung
8. Vermögensverhältnisse:
 - a) besitzt kein Vermögen ja
 - b) besitzt einiges Vermögen
 - c) ist wohlhabend
9. Vorbestraft:
 - a) wegen Übertretung ja
 - b) wegen Vergehen
 - c) wegen Verbrechen einmal
 - d) zweimal
 - e) mehr als zweimal
10. Endtag der letzten wegen Verbrechen verhängten Strafaft
11. Urteil (Strafverfügung) erster Instanz (Gegenstand dieser Karte), Gericht Pravob. Celli
Datum und Zahl 9/5 03 Ve 230/03
12. Strafbare Handlung (Handlungen), nach Benennung, Gesetzstellen und besonderen Merkmalen
Verbrechen des Diebstahls 11. 174, 1748, 1752, 1753
13. Rechtskräftig zuerkannte Strafe 6 Mon. schwerer Kerker
1 1/2 Mon. monatlich
14. Neben der Hauptstrafe zuerkannte Nebenstrafe

(Zu 5, 7, 8 und 9 sind die Fragen in der betreffenden Zeile mit „ja“ zu beantworten).

Form. 178 (alt 200) St. P. O.

Evidenčni karton obsojenca Šuperja iz dosjeja mariborske moške kaznilnice
(Pokrajinski arhiv Maribor)

Razpad za zidovi

Sodba mu ni naložila le dvajset let težkega zapora. Naložila mu je tudi letni opomin. Vsako leto 21. avgusta, na obletnico kaznivega dejanja, je moral prestati postni dan.²⁶ Spati je moral na trdi podlagi, brez vzmetnice, pogosto le na leseni deski, in preživetni dan brez hrane. Kazen je tako dobila ritualno razsežnost – ponavljajoče se vračanje k dnevu, ki ga ni bilo mogoče izbrisati.

Zapor je nastopil 14. 11. 1908, kazen pa bi moral odslužiti 17. 11. 1928.

V zaporniški dokumentaciji je zapisano, da je kljub slepoti telesno močan in duševno zbran, redno je delal, se gibal in skušal ohranjati ustaljene navade.²⁷

Novembra 1909 pa so se začeli pojavljati znaki vznemirjenosti in kmalu zelo spremenljivo, protislovno in klinično nejasno vedenje, ki ga sprva niso znali jasno opredeliti. Zaporniški zdravnik je sprva izrazil sum simulacije in kot možen razlog navedel obsojenčevo željo po olajšanju režima prestajanja kazni. Novembra 1909 so mu zavrnilo prošnjo, da bi se učil igranja citer.

Dolgotrajnost motenj in postopno telesno propadanje pa sta ta sum ovrgli, zato je bila 3. marca 1912 predlagana premestitev v psihiatrično ustanovo.

Ob premestitvi v zapor Karlau 29. marca 1912 je bilo njegovo vedenje izrazito neobvladljivo. Moral je biti zaprt v samici in privezan na posteljo, izvajal je stereotipne gibe, ponavljal nerazumljive besedne zveze, plazil se po celici, bil agresiven in nevaren, zavračal hrano in se obnašal regresivno. Takšno vedenje se je nadaljevalo tudi v opazovalnem oddelku in kasneje v »državni blaznici«²⁸ Feldhof blizu Gradca.

Psihiatrične ocene je treba razumeti v okviru terminologije in znanja začetka 20. stoletja. Klinična²⁸

²⁶ V Avstro-Ogrski ob koncu 19. in začetku 20. stoletja je bila stroga zaporna kazen s postom ena najhujših kazni. Vključevala je osamitev, prisilno težko delo in skromno prehrano, kar je povzročalo fizično trpljenje in izčrpanost.

²⁷ SI_PAM/0645/003/00141 Zapisnik, dokument št. 1.

²⁸ Iz poročila za deželno kazensko sodišče v Gradcu, oddelek XII, ki sta ga 6. 6. 1912 posredovala Sodni psihiatri Dr. Karl

diagnoza se je spremenila od *dementia praecox*²⁹ do pridobljenega idiotskega sindroma.³⁰ Pregledi so pokazali, da gre za globoko motnjo zavesti, dezorientacijo, motnje zaznavanja in govora ter izrazito stereotipno motoriko. Obsojenec ni razumel vprašanj, odgovarjal je nepovezano in nejasno, pogosto z elementi ponavljajočih se simbolnih podob.

Mnenje izvedencev je bilo, da je sprva lahko šlo za simulacijo na degenerativni osnovi, ki pa se je sčasoma razvila v dejansko duševno bolezen. Kot možne dejavnike za sekundarno demenco³¹ so omenjali dolgotrajno psihično obremenitev, telesne poškodbe in slepoto, vendar vzroka bolezni niso mogli zanesljivo določiti.

Ocenili so, da Šuper ne zmore razumeti pomena kazni, niti občutiti kesanja, izboljšanje pa ni bilo pričakovano.

V ohranjeni kartoteki po letu 1912 ni več zapisov o njegovem vedenju.

Ko se je svet obrnil

Konec leta 1918 se je svet, kakršnega je poznal, sesul. Razpadla je Avstro-Ogrska monarhija, s tem pa je prišlo deloma tudi do novih izhodišč, ki bi dale lahko priložnost, da se red, zakoni in kazenski sistem, ki so mu nekoč izrekli smrtno obsodbo, v novih razmerah tudi spreminjajo. Kar je bilo še več: trdno in nespremenljivo, se je nenadoma znašlo v preurejanju. V tem velikem prevratu zgodovine se je tiho obrnil tudi njegov osebni čas.

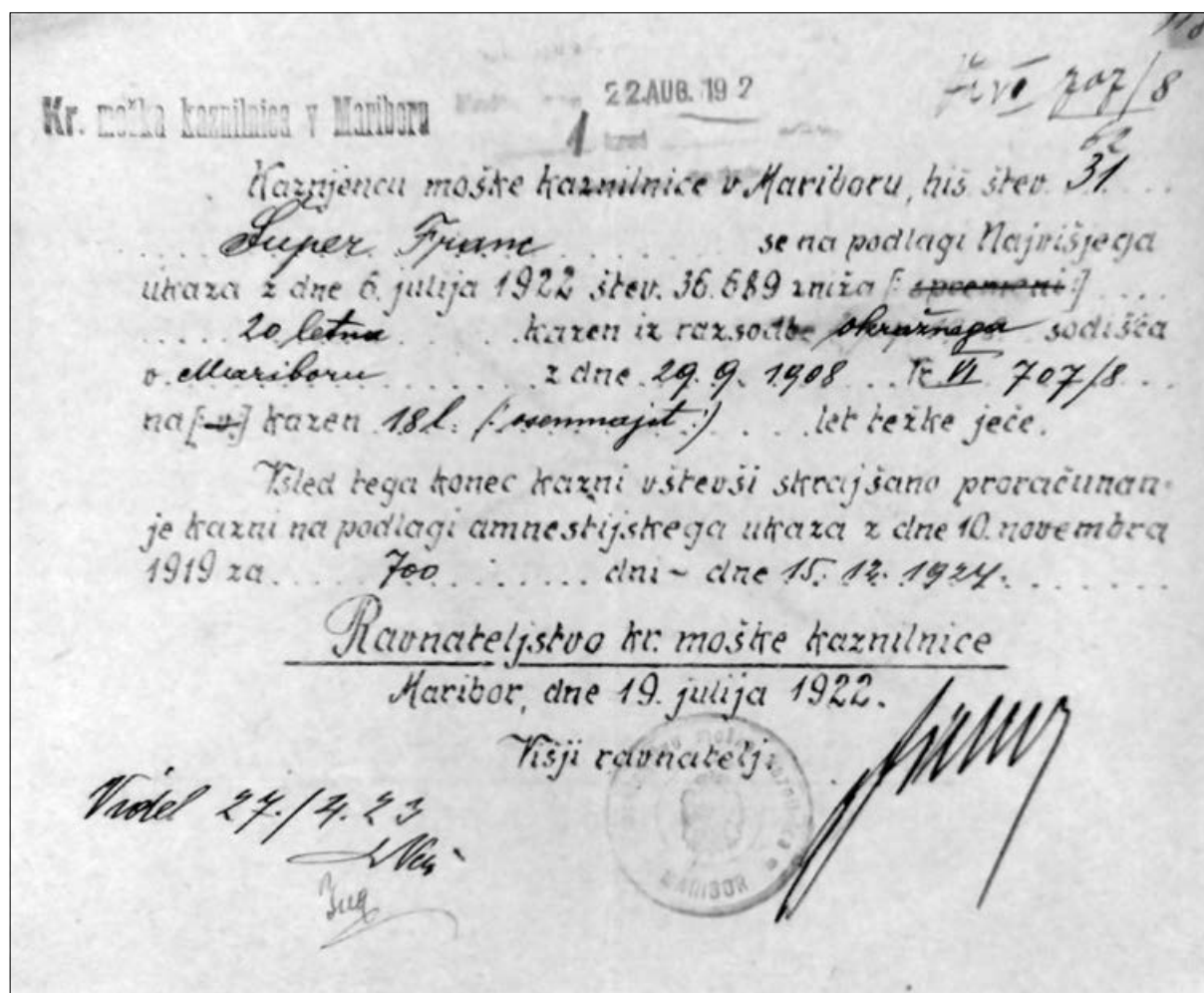
19. decembra 1919 so ga pripeljali iz Gradca v mariborski zapor. Imel je srečo, da so mu dvakrat

Keutznar in direktor Dr. H. Sterz

²⁹ *Dementia praecox* – zgodovinski psihiatrični pojem, ki ga je konec 19. stoletja uveljavil Emil Kraepelin za opis kronične duševne bolezni z zgodnjim začetkom in postopnim propadanjem duševnih funkcij; kasneje je bil koncept preoblikovan v diagnozo shizofrenije.

³⁰ Ideotski sindrom je izraz iz starejše psihiatrične terminologije, ki se danes ne uporablja več. Označeval je globoko intelektualno in funkcionalno prizadetost; v sodobni medicini bi govorili o hudi kognitivni prizadetosti ali sekundarni demenci z izrazito motnjo zavesti.

³¹ Sekundarna demenca pomeni upad kognitivnih funkcij kot posledico druge bolezni ali poškodbe (npr. možganske poškodbe, okužbe ali nevrodegenerativnih procesov).

Dokument o skrajšanju kazni obsojencu Šuperju iz dosjeja mariborske moške kaznilnice (Pokrajinski arhiv Maribor)

skrajšali zapor. Naprej so mu ga skrajšali za 700 dni, ko je bila leta 1920 razglašena splošna amnestija.³² S tem ukrepom bi mu se kazni iztekla 15. 12. 1926. Druga amnestija leta 1922³³ pa mu je prinesla zmanjšanje kazni še za dve leti.

V kartoteki je tudi razglednica Ljubljane, ki jo je iz Vodice pri Ljubljani poslal Ivan Pavlič. Z njim sta bila leta 1905 obsojena zaradi tatvin v okolici Maribora. Kartica je žal brez datuma. Naslovljena je na mariborski zapor. Na njej med drugim piše: »Upaj tudi ti, da pride dan, ki ti uresniči sanje. Pozdravljen ti in vsi znanci iz sobe št. 8.«³⁴

Sanje so se mu uresničile 15. decembra 1924. Tik pred 42. rojstnim dnevom. V zaporu je preživel 16 let. Kam je odšel po izpustu, ne vemo.

V matični knjigi³⁵ pa lahko preberemo, da se je 27. avgusta 1927 poročil. Zdi se, da mu je poroka z Marijo Šalamun prinesla stabilnost in preoblikovala njegovo življenje. Njegovo preobrazbo lahko najboljše povzame verz Karla Destovnika – Kajuha:

»Proč jo vržeš, če pretesna je obleka,
človek, novi človek, vstal bo iz človeka.«³⁶

³² Amnestija in odpust vojaških kazni od Narodnega veča. Z dne 10. 11. 1919 – 9/1919. Zanj je začela veljati 11. 1. 1920.

³³ Obča amnestija in pomilostitev z dne 8. junija 1922. – 63/1922.

³⁴ SI_PAM/0682/002/07698.

³⁵ <https://data.matricula-online.eu/sl/slovenia/maribor/galicija/00591/?pg=149>.

³⁶ Karel Destovnik Kajuh, Markacije, Petindvajset, Mladinska knjiga 1982:59.

Viri in literatura

Arhivsko gradivo

Pokrajinski arhiv Maribor

SI_PAM/0645/003/00141, Okrožno sodišče Maribor, Kazenski spis Okrožnega sodišča Maribor, Vr. VI 707/8 (Šuper (Schuper), Franz – umor s strelnim orožjem).

SI_PAM/0682/002/07697 Moška kaznilnica Maribor, Dosjeji kaznjencev Moške kaznilnice Maribor, Šuper Franc, hišna številka kaznjencea: 31, občina: Vel. Pirešica, okrajno glavarstvo / sresko načelstvo: Celje: dosje iz Mariborske kaznilnice.

Zgodovinski arhiv na Ptuju

SI_ZAP/0025/001/001/002/00041, Občinski ljudski odbor Lešje, Šuper Marija, Stogovci 6 – Poizvedbe v postopku dodelitve invalidnine (dopisa), 1953.

Monografije

Mlekuž, Vekoslav in Kralj, Vilma. *Svetloba izpodriva temo: zbornik slepih Slovenije.* Ljubljana: Republiški odbor zveze slepih Slovenije, Ljubljana 1969.

Karel Destovnik Kajuh, Markacije, Mladinska knjiga 1982:59.

Članki

»Große Diebstähle in St. Lorenzen«, Marburger Zeitung, 44, št 54, (4. maj 1905),:5.

»Št. Lovrenc nad Mariborom«, Slovenski gospodar, 39, št.19, (11.05. 1905):4.

»Mord aus Eifersucht«, Marburger Zeitung, 47, št 101, 22.avgust 1908),:5

»Umor iz ljubosumja«, Narodni list, 3, št.35 (27.08.1908),:3.

»Eine Mordtat in Marburg«, Marburger Zeitung, 47, št. 117 (29. september 1908):5.

»Die Bluttat in der Magdalenen-Vorstadt«, Grazer tagblatt, 18, št. 270, (30.september 1908,:8

»Na smrt obsojen«, Narodni list, 3, št.40, (1.10. 1908),:4.

»Na smrt obsojen«, Domovina, 18, št 113 (02.10. 1908),:5.

»Na Lackovi tehniki v Stogovcih so odkrili spominsko ploščo«, Ptujski tednik, 4, št. 29 (27.07. 1951):1.

»Ob dnevu vstaje so bile razgaljene krivice KLO Ptujška Gora«, Ptujski tednik, 5 št.31, (01.08.1952),:2.

»S pok. Šuperjem smo pokopali pričo našega opora proti okupatorju«, Ptujski tednik, 5, št. 45, (07 11. 1952),:4.

»Zahvala«, Ptujski tednik, 5, št. 46, (14.11. 1952),:4.

»Ilegalni revolucionarni tisk na ptujskem območju« Ptujski tednik, 34, št. 44, (12.11. 1981),:5.

»Franc Super – aktivist Očka«, Ptujski tednik, 35, št. 42, (28.10.1982),:4.

»Ob dnevu žena«, Ptujski tednik, 37, št. 12, (22. 03.1984),:6.

»Ob krajevnem prazniku«, Ptujski tednik, 38, št.36, (09. 09.1985),:6.

»Na Ptujski gori so praznovali«, Ptujski tednik, 38, št. 37, (26. 09.1985),:12.

»Tončki Sagadin-Ženki v spomin«, Ptujski tednik, 41, št. 44, (11.10 1988),:3.

Rudomino Arkadije, *Slijepi partizanski kurir Franc Šuper*, Socijalna misao, 6 št 3 1959 št. 3, 1959,: 97.

»Ptujška Gora« TV-15, 15, št. 38 29.9.1977 : 7.